

Олга Маркова

ПОСЛЕДНИТЕ ОСТАВАТ ПЪРВИ

София, 2019

© Издателство „Изток-Запад“, 2019

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Олга Маркова, автор, 2019

© Марио Йорданов, корица, 2019

ISBN 978-619-01-0406-3

Олга Маркова

ПОСЛЕДНИТЕ
ОСТАВАТ
ПЪРВИ

Майсторите на Голямото кино

Съдържание

Предисловие.....	7
В аурата на Саура	13
Карлос САУРА	
Антизвездата.....	29
Джейн ФОНДА	
Завръщане към корените	47
Тед КОЧЕВ	
Откровенията на многоликия професионалист	57
Рупърт ЕВЕРЕТ	
Неуморният пътешественик.....	67
Вим ВЕНДЕРС	
Екранен майстор с много лица, за когото изкуството е мисия.....	85
Карен ШАХНАЗАРОВ	
На гребена на вълната	95
Джон МАЛКОВИЧ	
Непредвидимостта на свободата в един портрет на живо	107
Ейбъл ФЕРАРА	
Да се ориентираш в хаоса на съвременното	119
Еманюел КУРКОЛ	

Пророк на новия филмов език с непримирима безкомпромисност.....	127
Марлен ХУЦИЕВ	
Мит и реалност	137
Гойко МИТИЧ	
Поезия в мрака	147
Илдико ЕНЕДИ	
Храм от образи, светлина и истина или безкраен приказан карнавал	159
Сергей ПАРАДЖАНОВ	
Прицел към унижените и оскърбените	169
Роман БАЛАЯН	
От спагети-уестърните до кинокласиката или Актьорът с три милиарда зрители – единственият, изиграл на екрана над 30 националности	181
Франко НЕРО	
Добротата винаги ме респектира	191
Данис ТАНОВИЧ	
Непрестанно пътуване към неизвестното... и към Истината.....	203
Нури Билге ДЖЕЙЛАН	
„Британският Орсън Уелс“	213
Хю ХЪДСЪН	
Солидната литература – залог за успеха на доброто кино.....	221
Биле АУГУСТ	

Предисловие

Драги читателю,

Когато човек встъпи в така наречената зряла възраст, сякаш изтървава часовника на Времето: то някак започва да тече двойно по-бързо. Едва ли някой би могъл да открие точната причина за това ускорение. Въпросът – мимикрия, животуване или реалност, борба за стойностно оцеляване – виси над теб като Дамоклев меч. „Животът е пътуване на човешкото битие към смъртта“ – припомня ни Хайдегер. Макар и да звучи макабристки, тази фраза респектира със своята трезва констативност. Всъщност целият човешки живот е моментна снимка на едно състояние на природата. Най-същественният фактор в него е как да осмислиш това състояние. За всеки пътят е индивидуален. Но колективният опит касае бъдещето, което е важно за цялото човечество.

Затова десетилетия наред той е в центъра на моето внимание. Във всяка от книгите ми се базирам на опита на крупни творци на Седмото изкуство и се старая да го предложа като платформа, върху която биха могли да стъпят идните поколения. По думите на Тенеси Уилямс, те ще следват светлината, „излъчвана от белите кости“ на онези, с които е маркиран целият извървян преди тях път. Още в древността Цицерон е твърдял: „Животът на мъртвите не изчезва – той остава в спомените на живите.“ Но за да умеят генерациите да следват дирята на именитите предшественици, трябва да са убедени в смисъла на тази необходимост; да се стремят към постигане на собствена успешна реализация.

Тук допираме до друга важна тема: коя е формулата за постигане на успеха. Генерации наред си блъскат главата в търсене на нейния отговор. Редица „ръководства“, „справочници“ и „самоучители“ се съревновават да докажат еднозначността на това по-

нятие. За радост обаче то е многозначно и твърде индивидуално. Истината е проста: преди да постигнат успеха, трябва да са овладели материята, в която го търсят. А за това преди всичко са необходими ерудиция, усърдие и постоянство. В трактовката на тази тема някои автори стигат до екстремни обобщения като това на известния американски психолог и философ от началото на ХХ в. Уилям Джеймс: „Всепоглъщащото преклонение пред мръсната богиня на успеха е наша национална болест.“ Разбира се, това заключение е резултат от изследване на редица конкретни случаи. Тук обаче е мястото да припомня любимата ми сентенция на Джеймс: „Всичко, което успеете да задържите здраво във въображението си, може да бъде ваше.“ А тя касае преди всичко Негово Величество Изкуството...

За мен обаче остава открит въпросът как се съвместяват понятията „път към върха“ и „съхраняване на човешкото достойнство и духовност“?! Всички подбрани от мен герои и на тази книга, т.е. майсторите на Голямото съвременно кино успяват да съвместят тези понятия. И тук долавам ироничната усмивка на Хемингуей, назовал един от сборниците си с разкази „Победителят нищо не получава“. „В житейския успех също се крие измама“ – така критикът Уолтър Алън определя една от основните теми на Голямата американска литература: от Марк Твен до Хемингуей. Понякога самосъздаването в общоприетия смисъл се превръща в самоунищожение. И за да се изградиш отново като личност „в името на спасението“, по думите на Достоевски, често е необходимо да разрушиш онова свое „Аз“, което по-рано си градил. По такъв начин някак самотното съждение „да спасиш душата си“, въпреки старомодната за мнозина наивност на това словосъчетание, също се оказва идентично с понятието „да създадеш себе си“.

Подобно на предишните две книги от трилогията ми за „последните мохикани на киното“, и тук – в третата, изграждам структурата върху базата на драматичното взаимопроникване между жизнения път на твореца с неговите възгледи и цената на постиженията му, от една страна, и съдбата на пресъздадените от него герои, от друга. Именно тук съзирам възможността да се разкрият онези закономерности, с които се обуславя в крайна сметка връзката на творческата и човешката съдба; на индивидуалния ав-

тор с обществото, дори в случаи, когато той се опитва да прекъсне тази връзка...

Убедена съм, че нашите съвременници, особено младите, имат необходимост тъкмо от такива образци. В епохи на катастрофални исторически промени, когато човешкото развитие загубва своите доказани правила и ред, системата на естествен подбор и селекция рухва и на нейно място се настаняват хаосът и произтичащата от него агресия, най-съществената мисия на изкуството е да подава ръка на хората за духовно и физическо оцеляване. Сред нарастващия бум на регресии във всички нива на нашето общество (от престъпността в училище, през манипулациите на медиите, до корупцията в управляващите кръгове) и липса на позитивни примери, педагогиката е безсилна. Спасителен мост за съхраняване на човечността и духовните ценности могат да хвърлят единствено литературата и изкуството. Те предлагат безценен опит за общуване между хората; за завръщане към хуманизма; за диалог с бога.

Но за да достигнеш до него, необходими са контакт и съпреживяване. А съвременният младеж все по-често се взира в безличния плосък екран на мобилния си телефон – в единение съпреживява сам, доколкото може. В наше време започва да липсва феноменът на тъмната зала, в която се усеща диханието на другите. За тази културна заплаха говорят всички известни майстори на съвременното кино. Без общността на залата младият зрител се превръща в самотен гледач на плоско изображение. А както твърдеше навремето Станислав Лец: „Прозорецът към света може да бъде закрит и от един вестник“...

Непосредствено преди смъртта си Фелини с горчивина отбелязва: „Моят зрител умря. Аз съм като самолет, който е излетял, а няма летище, където да кацне.“ Интересна на тълпите, които се стичат към него за автограф, той обяснява по следния начин: „Те ме познават само външно – знаят, че съм Фелини, но им е скучно да гледат филмите ми; съзнанието им е „клипово“. Едва ли някой би могъл да дефинира по-точно ситуацията в съвременното кино и обратната връзка „зрител – творец“! Аз обаче съм дълбоко убедена, че докато свят светува уникалните асоциативни филми на Фелини, с тяхното иронично, притчово-философско отношение към живота, с полета на таланта и въображението, ще имат своята

публика. Друг е въпросът, че ще я наричат елитарна. А неелитарната ще се гълпи из моловете и мултиплексите пред произведения, които са на „ти“ с техниката, от типа на „Аватар“ и „Властелинът на пръстените“; пред цикъла за Човека-паяк. Нищо нередно. Всеки според интересите си – ще кажете. Важното е обаче тези интереси да са предхождани от необходимата предварителна подготовка. Инак ще се сведат до нивото на компютърните игри, с които може да се запълни цял един живот. Масовият читател и зрител днес е толкова обременен и същевременно улеснен от компютаризацията, че на всяко произведение, което изисква усилия за възприемането му, гледа с недоумение и намигване. Той обаче трябва да е наясно, че именно качествените книги, филми и спектакли ни показват откъде сме дошли и къде отиваме.

Затова се опитвам чрез изследване на отделни екранни личности и техния принос в седмото изкуство да трасирам ясно размиваната (умишлено и целенасочено) граница между реални стойности и кич-версии; между самобитни творби и технически стандарти, с които изобилстват филмовите пазари. А тези личности оредяват с всеки изминат ден. Без съхраняване на техните постижения, изповеди и коментари не можем да говорим за развитие, за духовно извисяване. Те ни подтикват да се взрем в онези пластове на съзнанието, които в ежедневието ни убягват; да преросмесим ценностите в живота и в професията. Така безспорно ни обогатяват с нестандартни, свежи и любопитни идеи: за живота и смъртта, за любовта и отмъщението, за смисъла както на човешкото съществуване, така и на изкуството, за умението „да чуваш“ тишината в самотата, за вярата в истината и доброто... И някак неусетно започваме да наблюдаваме околния свят от „камбанарията“ на Вечността.

Постарах се чрез анализ на творчеството и насочващи въпроси, свързани с индивидуалното светоусещане и художествени търсения на върхови режисьори (като Карлос Саура, Вим Вендерс, Марлен Хуциев, Роман Балаян, Тед Кочев, Данис Танович, Илдико Енеди, Ейбъл Ферара, Еманюел Куркол), от една страна, и актьори (Рупърт Еверет, Джон Малкович, Джейн Фонда, Гойко Митич, Франко Неро), от друга, да ги предразположа към откровен разговор на общозначими теми: мисията на киното за спася-

ване на моралните устои в съвременния хаотичен свят; изгубената връзка между поколенията; талантът и възможностите за неговата реализация; перспективите на младите с дигиталните технологии; истинското и мнимото новаторство. Целта ми бе да постигна вътрешна приемственост на темите и позициите у представители на различни генерации, кинематографии и стилове, което позволява да се очертае по-цялостна картина на съвременния филмов процес. С него е тясно свързан и диалогът творец-изкуство, творец-критика и творец-публика, с присъщата му противоречивост.

Онези, които са следили моите изяви, ще забележат, че това издание е продължение на дългогодишните ми тематично-естетически търсения, отразени в книгите „Един час със...“ (1981), „Киното – изкуство или търг“ (1986), „Екранът – арена на мнения и съдби“ (1989), „Майсторите на Голямото кино“ (2007), „Последните мохикани на киното“ (2011). Така значително се разширява и обогатява колекцията от портрети-разговори със знакови личности, съдържащи тръпката на живия диалог с тях в съкровен, по-личен план. Стремих се да следвам два основни принципа при подбора на включените индивидуалности: художническа значимост и доказана гражданска позиция. Те безспорно внасят ред в днешното твърде противоречиво изкуство, където постмодернизмът и други подобни „-изми“, както и чалгата, заличават границите между високата и ниската култура, която от своя страна превръща кича в универсален стил на епохата.

В това отношение не бива да подценяваме „приноса“ на американското кино. Още в 1976 г. във филма на Вим Вендерс „Течение на времето“ един от героите твърди: „Холивуд е колонизирал нашето подсъзнание.“ Тази максима за жалост еволюира. В миналогодичния ми разговор с режисьора той сам се коригира: „Тогавашъм бил млад и наивен. Холивуд вече обсеби и съзнанието ни. Трябва упорита съпротива срещу него. Европейското кино винаги е било своеобразно съпротивително движение. Тъкмо с него можем да се противопоставим днес на Глобалното кино: различните хора не могат да бъдат поставени под общ знаменател!“ Едва ли някой се съмнява във факта, че киното е духовно стратегическо оръжие. Разбира се, не бива да се подценява и развлекателната му функция. Не можем обаче да продължаваме да живеем в транзит-

на ситуация, която потъпква традиционните духовни ценности, заменяйки ги с комиксови и технически изобретения.

Считам за отговорен дълг пред бъдещето на децата и внуците ни: всяка уважаваща своя автор съвременна книга да се опълчва с художествени аргументи срещу могъщата манипулация на нашата държавна машина за опростачване на нейните поданици. Не е достойно само на думи да се дистанцираме от агресивния бум на жълти издания; от нелепите венцехвалебствия на чалга-звездите, трупаци пачки за сметка на принизяването и обедняването на реалните представители на културата... Докато не е станало безвъзвратно късно.